KİTAP ANALİZİ: BATILILAŞAN İSTANBUL'UN ERMENİ MİMARLARI

Onur DİRİBAŞ

Analiz No : 2015 / 18

10.09.2015

Kitap Adı: Batılılaşan İstanbulun Ermeni Mimarları
Yazar: Hasan Kuruyazıcı
Yayınevi: Uluslararası Hrant Dink Vakfı Yayınları
Dil: Türkçe, İngilizce
ISBN: 978-605-89900-5-0
Sayfa Sayısı: 167
Fiyat: 60 TL

Bahçeşehir Üniversitesi Mimarlık Fakültesinde öğretim görevlisi ve serbest mimar olan Hasan Kuruyazıcının editörlüğünü yaptığı bu kitap, Aralık 2010da İstanbulda açılan Batılılaşan İstanbulun Ermeni Mimarları adlı sergi kapsamında hazırlanmıştır.

Hasan Kuruyazıcı bu kitapta Ermeni mimarların Osmanlı İmparatorluğundaki yerini, eserlerini ve önemini anlatmıştır.

Bu kitabında Kuruyazıcı İstanbulun çeşitli ilçelerini gezerek Ermeni mimarların ülkemize kazandırdığı birçok esere ulaştığını ifade etmiştir.[1] Adından da anlaşılacağı üzere, kitap sadece Ermeni mimarların yapıtları üzerine odaklanmıştır. Selçuklulardan başlayıp, Osmanlı döneminde görkeme kavuşan Anadolu mimarisi ile iç içe geçen Ermeni yapıtları incelenirken, bu kalıtımsal etkiye yer verilmemesi belki de kitabın tek eleştirilebilecek yönünü teşkil etmektedir.

Kitabın birinci bölümünde Batılılaşma sürecinde Osmanlı mimarının kimliğinden bahsetmiştir. Gayrimüslim olan mimar ustalarının profesyonelliği ve üstün başarıları ele alınmıştır. Bunlara en etkili örnek ise 19. yüzyılın en etkili gayrimüslim kalfaları olan Balyan Ailesidir. Balyan ailesi gibi
Gayrimüslim mimarların ülkemize kattığı eserler büyük önem taşımaktadır ve ülkemizin

gözbebeği konumunda yapıtlarıdır.[2]

Tanzimat dönemi boyunca bazı kalfalara bürokratik kurumlar içerisinde önemli roller[3] verildiğini anlatan ikinci kısımda, Ebniye Meclisinin çok sayıda Rum ve Ermeni kalfadan[4] oluştuğuna değinilmektedir. Ayrıca bazı camii inşaatı projelerini idare etmek üzere 500 kuruş maaşla gayrimüslim 3 kalfa olan İstefan, Ohannes ve oğlu Artinin atandığı belirtilmiştir.[5] Benzer örnekler Tanzimat döneminde inşaat alanında güçlü bir aktör olan gayrimüslim kalfaların sisteme nasıl dahil edilmeye çalıştığını göstermektedir.[6]

Gayrimüslim mimarlardan Balyan Ailesinin birçok önemli eserinde hayati öneme sahip olan bir isim ise Artin Kalfadır. Artin Kalfa taş ustalarının yevmiyelerini ödemek gibi işleri yapmıştır. Bunların dışında birçok hastane, camii ve yalıları inşa etmekle uğraşmış ve onlarla ilgili ödeme yapmıştır. Birçok açıdan baktığımızda Balyanlar 19. yüzyılda faaliyet gösteren en önemli mimarlar olmuştur.[7] Balyanlar, Osmanlı hassa mimarı kimliğinin gerçek mirasçısıdırlar.[8]

Üçüncü kısımda Balyan Ailesinin akademik kariyerine değinilmektedir. Balyan ailesinin genç üyeleri Pariste eğitim görmüşlerdir.[9] Niğoğos, Sarkis ve Agop Collage Sainte □□□□□□ mimarlık okulundan mezun olmuşlardır.[10] Mezun olduktan sonra Avrupanın çeşitli yerlerinde eğitimlerine devam etmiş ve ustalaşmışlardır.[11] Gördükleri eğitimin ve içlerindeki cevherin dışarı çıkması ile yenilikçiliklerini kullanarak Osmanlı mimarlığına adeta bir Rönesans yaratmışlardır.[12]

Kitabın dördüncü kısmında ilk kuşak Krikor Amira Balyandan bahsetmektedir.[13] Krikor Balyan ailenin ilk kuşağının en önemli kişiliğidir.[14] Bu kısımda Kalfa Krikor Balyanın II. Mahmud ile kişisel dostluğu olduğunu ve cemaat işleriyle ilgilendiğini, anlaşmazlıkları çözmeye çalıştığını, yardımsever mütevazi birisi olduğunu anlatmaktadır.[15] Krikor Balyan III. Selim döneminde başladığını kariyerini II. Mahmud zamanında da sürdürmüş ve başlıca kamu yapıtlarının mimarı olma olanağını elde etmiştir. Başlıca yapıtları şunlardır: Beylerbeyi Sarayı, Valide Sultan Sarayı, Selimiye Kışlası, Nusretiye Camii, Darphane-i-Amire, Aynalıkavak Kasrı Kışlalar Krikor Kalfanın en önemli eserleridir ve ordunun yeniden örgütlenmesi girişimlerinde katkı sağlamıştır.[16]

Beşinci kısımda Dolmabahçe Sarayının mimarı olan Krikor Balyanın oğlu Garabed Amira Balyan anlatılmaktadır. Babasının ölümü üzerine onun yerine geçmiştir.[17] İlk çalışması Yedikuledeki Surp Pırgiç Ermeni Hastanesidir.[18] II. Mahmud, Abdulaziz, ve Abdulmecidin hükümdarlıkları sırasında İstanbulun mimarı mirasının önde gelen eserlerini yapmıştır.[19] Garabed Balyanın yaptığı eserler göze hoş, görkemli yapıtlardır. Bunlardan başlıcaları şunladır:[20] Dolmabahçe Sarayı, Surp Asdvadzadzin Kilisesi, Surp Yerortutyun Kilisesi, Çifte Saraylar [Bugün mevcut değil], Kirazlı Bend ve Bend-i- Cedid, Surp Pırgiç Ermeni Hastanesi.[21] Garabed kalfa ailenin en yetenekli usta mimarlarından birisi olmuştur. Bu kalfanın yaptığı en önemli eser Dolmabahçe Sarayı olmuştur. Garabed Kalfa Osmanlı mimarisine çok sayıda katkıda bulunmuştur.[22]

Altıncı kısımda ise Balyan ailesinin en yüksek dönemi, yani zirvede bir ekibe sahip Sarkis Balyanı anlatmaktadır. Sarkis Balyan ve ekibi İstanbulun en önemli mimarisini yapmıştır.[23] Bugün dünyanın çeşitli yerlerinden gelerek ülkemizin mimarisini gezen ve etkilenen

insanlar, İstanbulu İstanbul yapan kişilerden birinin Sarkis Balyan ve ekibi olduğunu bilmelidirler. Ülkemizin en güzel kültür miras şehri olan İstanbulu Balyan ailesi adeta inşa etmiştir. Sarkis Balyanın hemen hemen tümünün büyük yapıt olduğu eserleri toplamda 50 civarındadır.
Bunların başlıcaları ve en önemlileri şöyledir: Beylerbeyi Sarayı, Çırağan Sarayı, Adile Sultan Sarayı, Yıldız Sarayı, Çağlayan Kasrı. Sadabad Camii, Maçka silahhanesi ve karakolu. Sarkis Balyan bunun gibi birçok esere imza atmıştır.[24]

Sarkis Balyan mesleki yaşamının en parlak zamanını Sultan Abdulaziz zamanında yapmıştır. Kitapta Sarkis Balyanın en önemli eserlerinden biri olan Beylerbeyi Sarayında yüksek bir bodrum üzerine iki katlı ve kâgir bir yapıda yaklaşık 65m x 45m boyutunda dikdörtgen bir zemin üzerine oturtulduğu ve eyvanlı merkezi sofa motifine dayanan bir yapı olduğuna değinilmektedir.[25]

Sonuç olarak ülkemizde bugüne kadar birçok sarayın, camilerin, kiliselerin, köşklerin ve apartmanların yapımında birçok Ermeni ustanın emeği olduğuna anlaşılmaktadır. Bu yapılar Türk tarihinin önemli simgeleridirler. Bu kitapta anlatılmak istenen, Osmanlı İmparatorluğunda Türklerin ve Ermenilerin iç içe yaşayıp, çok önemli eserlere birlikte imza atmış olduğudur. Beraber bir bütün olarak yaşamış iki toplumun nelere imza attığı açık ve nettir.

Yıllar boyu süren bu kardeşçe yaşamın ne yazık ki büyük bir kısmı kaybedilmiştir. Yıllarca tüm alanlarda birlikte çalışıp birçok esere imza atan insanları artık kimse tanımamaktadır. Bugüne kadar İstanbul başta olmak üzere Anadolunun birçok yerinde birçok esere imza atan Ermeni mimarlar ülkemizin çoğunluğunda tanınmamaktadır. Bu önemli kitap bir zamanlar Türklerle Ermenilerin birbirine ne kadar yakın insanlar olduğunu ve nelere imza attığını bir kez daha bizlere hatırlatmaktadır. Sahip olduğumuz şaheserlerde Ermeni mimarların da emeği olduğunu unutmamak gerekmektedir. Bugün Anadoludaki Ermeni mimarların eserleri Anadoluyu zenginleştiren unsurlardır. Bu kitap, ortak kültür mirasımızın tanınması ve gelecek nesillere aktarılmasına katkı yapan önemli bir çalışmadır.

[1] Hasan Kuruyazıcı, *Batılılaşan İstanbulun Ermeni Mimarları-Armenian Architects of İstanbul in the Era of Westernization,* İstanbul: Mas Matbaacılık, 2011*, s. 8.*

[2] Kuruyazıcı, *Batılaşan İstanbul…*, s. 18.

[3] A.g.e. s. 20.

[4] A.g.e. s. 20.

[5] A.g.e. s. 20.

[6] A.g.e. s. 20.

[7] A.g.e. s. 22.

[8] A.g.e. s 22.

[9] A.g.e. s. 28.

[10]A.g.e. s. 28.

[11] A.g.e. s. 28.

[12] A.g.e. s. 28.

[13] A.g.e. s. 40.

[14] A.g.e. s 40.

[15] A.g.e. s 40.

[16] A.g.e. s 42.

[17] A.g.e. s 44.

[18] A.g.e. s 44.

[19] A.g.e. s. 44.

[20] A.g.e. s 44.

[21] A.g.e. s. 44.

[22] A.g.e. s. 44.

[23] A.g.e s. 50.

[24] A.g.e s. 50.

[25] A.g.e. s. 52.

Yazar Hakkında :

Atıfta bulunmak için: DİRİBAŞ, Onur. 2026. "KİTAP ANALİZİ: BATILILAŞAN İSTANBUL'UN ERMENİ MİMARLARI." Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), Analiz No.2015 / 18. Eylül 10. Erişim Kasım 10, 2026. https://mail.avim.org.tr/tr/Analiz/KITAP-ANALIZI-BATILILASAN-ISTANBUL-UN-ERMENI-MIMARLARI

Süleyman Nazif Sok. No: 12/B Daire 3-4 06550 Çankaya-ANKARA / TÜRKİYE
Tel: +90 (312) 438 50 23-24 • **Fax**: +90 (312) 438 50 26
@avimorgtr
https://www.facebook.com/avrasyaincelemelerimerkezi
E-Posta: info@avim.org.tr
http://avim.org.tr

© 2009-2025 Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM) Tüm Hakları Saklıdır